

601), que inclueix els Estatuts del EFA, il·lustracions (con varies interessants reproduccions) i els *Libros diarios de trabajos*, en total ocho tomos que recogen la activitat del EFA dia a dia i donde se encuentran detalles curiosos, nombres, datos, reproducciones de cartas y otros documentos. Son, sobre todo, una crónica de la marcha de los trabajos que reflejan la constancia y minuciosidad de Moneva.

Quizá pueda parecer excesivo transcribir los apuntes diarios de once años de trabajos (de 1915 a 1925 más 1930), pero los autores han juzgado oportuno ofrecernos este abundante material —455 páginas en tipografía diminuta—, cuya lectura atenta depara sorpresas abundantes y que ha nutrido de datos precisos el libro que nos ocupa. En todo caso, hay que agradecerles la ardua tarea de transcripción de tantas páginas manuscritas de una documentación que puede ser útil para estudiar aspectos culturales de la Zaragoza de aquellos años.

En definitiva, estamos ante un libro imprescindible para conocer en profundidad la historia del EFA y sus realizaciones, pero, más allá de eso, contribuye también al conocimiento de la vida cultural aragonesa y de la ideología lingüística en Aragón en la segunda y tercera décadas del siglo xx. Además, anuncia la edición de nuevos materiales: en la Bibliografía, bajo la entrada EFA, se recogen, entre otros, el *Borrador [del] diccionario aragonés (A-D)* (h. 1923) y el *Índice del Diccionario aragonés* (1924), manuscritos inéditos del legado de Juan Moneva, en los que se hace constar: Edición y estudio en preparación, por J. L. Aliaga Jiménez y Mª P. Benítez Marco. Además, en la *Memoria* de 1919 también se anuncia: Edición y estudio en preparación por Mª P. Benítez Marco.

No está ahí anunciado, sin embargo, un libro de J. L. Aliaga que acaba de aparecer y que contiene buena cantidad de documentos inéditos, entre ellos varios interesantes repertorios léxicos, pertenecientes al legado Moneva: *Las lenguas de Aragón en el primer tercio del siglo veinte. Vol. I. Inéditos, rarezas y caras B* (Zaragoza, Institución Fernando el Católico / Pressas Universitarias de Zaragoza / Gara d'Edicions, 2012). Y solo es el primer volumen: convendrá, por tanto, continuar al acecho.

Francho NAGORE LAÍN
Universidad de Zaragoza

ÁLVAREZ DE MIRANDA, Pedro (2011): *Los diccionarios del español moderno*. Madrid: Ediciones Trea, 246 p.

Pedro Álvarez de Miranda és catedràtic de la Universitat Autònoma de Madrid i membre de la Real Academia Española. Des de la publicació el 1992 del seu llibre *Palabras e ideas: el léxico de la ilustración temprana en España (1680-1760)*, ha estat un excepcional especialista de la lexicografia i lexicologia del castellà i ha publicat tot un seguit d'articles que recull ací renovats i estructurats. Diu al pròleg que no es pot escriure una història del lèxic espanyol, però el llibre que ressenyem ja ho és a partir del segle XVIII. En la primera part s'estudien l'anomenat *Diccionario de autoridades* (1726-1739), el diccionari del jesuïta Terreros (1767, bé que publicat el 1786-1788), el de Vicent Salvà (1846-1847) i el *Diccionario del español actual*, dirigit per Manuel Seco (1999). A més compara les dues temptatives de realitzar un diccionari històric (1933 i 1972 i ss.).

El *Diccionario de autoridades*, que no duia aquest nom, però que hom l'hi ha donat perquè autoritza les paraules amb citacions de texts, va sorgir quan l'Acadèmia va prendre consciència del que es feia a França amb el repertori de 1696 i sobretot a Itàlia amb el diccionari de la Crusca (edició de 1691). Però cal dir que *Autoridades* va superar aquestes obres amb escriure, puix que presenta un enfocament descriptiu molt modern i alhora històric amb els corresponents texts documentals. És una obra que compleix i supera el propòsit expressat en el pròleg. No és pas una obra purista com el *Dictionnaire* francès, puix que s'obre als provincialismes, sobretot d'Aragó (aportacions de Siesso) i de Múrcia (aportacions dels PP. Alcázar). La finalitat de l'obra era recollir el lèxic de l'anomenat *Siglo de Oro*, però la ultrapassa cronològicament per les dues puntes, puix engloba lèxic medieval i també del mateix segle XVIII, el vocabulari de la germania (abocant-hi la replega de Juan Hidalgo, 1609), tecnicismes d'agricultura, botà-

nica, matemàtiques, farmàcia i de caça. No defuig els col·loquialismes (p. 29) ni els estrangerismes necessaris ni els termes vulgars i baixos (p. 31). Aquest diccionari, després d'una continuació fallida, ha restat com un gran monument isolat i ha servit al llarg dels segles següents com una font per als diccionaris acadèmics, que ja prescindeixen dels texts il·lustratius.

El *Diccionario castellano con voces de ciencias y artes* del P. Esteban de Terreros y Pando és estudiat en les vicissituds de la publicació, interrompuda per l'expulsió dels jesuïtes. Quan una part de l'obra ja era impresa vingué l'ordre d'expulsió de la Companyia i desaparegueren els materials, que més tard foren recuperats i publicats ja pòstums (1786-88 i 1793). L'obra no ha de considerar-se d'aquesta data ans bé almenys de 1767, abans del decret de Carles III. Álvarez de Miranda fa una interessant exposició dels esforços de Terreros per recollir vocabulari tècnic, agrícola, marítim, etc. no sols a partir de llibres sinó també amb nombroses enquestes sobre el terreny, de manera que podem considerar Terreros com el primer estudiós que emprengué el treball de camp. Va ésser Terreros un model de laboriositat, que va actuar amb respecte però amb independència envers l'Acadèmia. La idea del diccionari vingué al jesuïta a partir de la seva traducció de l'extensa obra del P. Pluche *Spectacle de la nature* i aleshores veié la necessitat de disposar d'una compilació no sols de termes d'arts i ciències sinó també d'un diccionari general que hi incorporés aquestes veus especials. El recorregut que fa Álvarez de Miranda sobre el destí del Diccionari de Terreros (p. 55-87) és modèlic i hom resta colpit de la desgràcia de l'autor que no pogué arribar a veure publicada l'obra sencera.

L'Acadèmia espanyola va anar traient edicions del seu diccionari al llarg del segle XIX, mentre a París es feien edicions destinades a les antigues colònies americanes. Una fita important la marca Vicent Salvà amb el seu *Nuevo diccionario de la lengua castellana* (París, 1846-1847) que tot i seguir el diccionari acadèmic el rectifica i li afegeix un seguit de milers de mots, entre els quals molts americanismes. Tot això en contrast amb el que feien alguns aprofitats a París, que es limitaven a copiar el diccionari de l'Acadèmia atribuint-lo a llur nom i fins i tot la criticaven. La tasca honesta i modèlica de Salvà és exposada amb nombrosos exemples (p. 89-118).

Segueix en l'obra l'acarament dels dos diccionaris històrics (p. 119-140). Ja l'any 1919 Menéndez Pidal havia tingut la idea d'emprendre un diccionari total de la llengua, però davant de la immensitat de l'obra hi va desistir. L'Acadèmia emprengué l'anomenat *Diccionario histórico* (1933), sense cap originalitat, puix que es limitava a seguir el camí del diccionari acadèmic tot afegint-hi algun text històric. L'obra romangué interrompuda a la lletra *Ce* en venir la guerra civil. Quan l'Acadèmia decidí, impulsada per Julio Casares, de fer un veritable diccionari històric, emprengué el treball prenent com a model l'*Oxford Dictionary*. Se n'han publicat dos volums fins ara. No sabem el què passarà amb la resta, però sí tenia el mateix destí del seu predecessor, fóra una gran desgràcia.

El darrer diccionari examinat en aquesta primera part (p. 141-163) és el *Diccionario del español actual* (1999), dirigit per Manuel Seco, que el recensor ha qualificat amb raó de «un hito lexicográfico». És un diccionari de nova planta, sincrònic, sense etimologies, que comprèn un període limitat, des de 1970 a 1993. Es basa en documentació real i es limita a Espanya (exclou Hispanoamèrica). Álvarez de Miranda analitza les admirables novetats en la macroestructura i en la microestructura, amb l'aplicació dels conceptes de *contorno* i *colocación*, a més de metallengua de contingut i metallengua de signe. No podem ressenyar ací la bella i laudatòria exposició que en fa Álvarez de Miranda.

En la segona part, l'autor traça un panorama dels diccionaris d'especialitat (p. 167-184), dedicats a les diverses ciències i tècniques, on forçosament qualche volta hom se n'ha d'eixir dels límits cronològics fixats. La collita no és gaire abundosa, comparada amb el que passa en altres llengües. És interessant i raonable la distinció que fa del que és lexicogràfic i del que és simple recollida de termes de caire enciclopèdic.

Un nou capítol és dedicat a l'activitat de l'Acadèmia de la Història (p. 185-195), la qual també tingué vel·leïtats lexicogràfiques amb la pretensió de publicar un monumental *Diccionario geográfico histórico de España*, que no arribà a quallar. El que sí que s'ha salvat són dos petits escrits preparatoris: un *Diccionario de voces españolas geográficas* (1799; 85 pàgines) i unes *Observaciones dirigidas a averiguar las medida y pesos corrientes o imaginarios que están en uso en las diferentes provincias de España e Islas adyacentes* (1791; 18 pàgines). Totes dues publicacions tenen un interès lexicogràfic.

Una curiositat ací exposada (p. 197-203) és la ingerència de la Inquisició a propòsit de la definició, que un frare trobà heterodoxa, del terme *caos* en el diccionari acadèmic, puix que es parlava de «La mezcla confusa de todos los Elementos que hubo antes de la creación» i abans de la creació no hi podia haver res. L'Acadèmia obtemperà i des de l'edició de 1817 fins a la de 1984 hi hagué la definició «CAOS: El estado de confusión en que se hallaban las cosas al momento de su creación antes que Dios las colocase en el orden que después tuvieron».

Un nou capítol (p. 205-220) estudia les aportacions excel·lents de Toro y Gisbert (sabem de l'admiració amb què en parlava Pedro de Múgica en les cartes a Mn. Alcover).¹ Toro és autor, entre altres treballs, del *Pequeño Larousse ilustrado* i sens dubte responsable indirecte que l'Acadèmia espanyola emprengués cap a 1927 el diccionari manual. A més, Toro va publicar a París, en una data difícil de determinar, un full de 82 pàgines titulat *Fragmento del diccionario general de la lengua española* (ca. 1933), com a mostra del que hauria d'ésser una obra global del castellà, que Álvarez de Miranda analitza amb més benvolença que d'altres filòlegs espanyols.

El darrer capítol del llibre és dedicat a María Moliner, autora del *Diccionario de uso del español* (1966-1967). Aquesta obra frueix d'un renom extraordinari, gràcies a García Márquez i d'altres; doncs bé, Manuel Seco abans, i ara l'autor, posen en relleu que el *Diccionario* és en realitat una reconsideració i un replantejament del *DRAE* sense cap més originalitat. Confesso que cada cop que l'he consultada he romàs decebut i celebro coincidir amb aquestes dues autoritats. Abans de la guerra civil, M. Moliner, establerta a València, s'ocupà de qüestions de Biblioteconomia, i em permeto d'assenyalar que mai no tingué la més mínima atenció envers la llengua maltractada del país que l'acollia.

Voldria acabar aquesta breu nota felicitant el professor Pedro Álvarez de Miranda per una obra plena de saviesa i erudició, presentada de manera que es llegeix amb interès i gaudi.

Germà COLÓN DOMÈNECH
Universitat de Basilea
Institut d'Estudis Catalans

BACARDÍ, Montserrat / GODAYOL, Pilar (dir.) (2011): *Diccionari de la traducció catalana*. Vic: EUMO Editorial; Universitat Autònoma de Barcelona; Universitat de les Illes Balears; Universitat Jaume I; Universitat de Vic, 700 p.

Gràcies a una acció coordinada entre diferents universitats dels Països Catalans ha vist la llum el *Diccionari de la traducció catalana*, una obra que ja des d'ara passarà a ser de referència obligada tant en la història de la traducció com en la de la literatura catalana. Ha estat una feina de deu anys, dirigida per Montserrat Bacardí (de la Universitat Autònoma de Barcelona) i Pilar Godayol (de la Universitat de Vic). Val a dir que l'obra ha obtingut el premi de la crítica «Serra d'Or» del 2011 en la modalitat de recerca en humanitats, un guardó prou prestigiós com per donar valor afegit a la feina feta.

És ben evident que teníem un buit a l'hora de sistematitzar la importantíssima feina que han fet els traductors en l'enriquiment de la llengua i la literatura catalanes. No cal ara esplaiar-se en les reflexions sobre la importància de la traducció per convertir una llengua minoritària —i minoritzada— com la catalana en una autèntica llengua de cultura. És molt d'agrair, per tant, que puguem comptar amb un llibre com aquest. En el «Pròleg» (p. 9-11), Joaquim Mallafrè ja destaca la importància de la traducció en la història catalana (des de la Cancelleria Reial fins al prestigi de la Fundació Bernat Metge) i fa notar que alguns grans escriptors han estat també grans traductors, amb voluntat d'incidència en el model de llengua. Ell esmenta concretament la «trinitat traductora» (p. 10) que formen Josep Carner, Carles Riba i Josep M. de Sagarra. Al mateix temps, però, remarca la necessitat que té una cultura que vol ser normal

1. Maria Pilar Perea (2008) *Epistolari d'Antoni M. Alcover (1880-1931)*, Palma de Mallorca: Editorial Moll, CD-ROM.